

6. Критичне мислення на другому місці найзатребуваніших компетенцій у 2020 / Освітня платформа з розвитку критичного мислення «КритМислОП» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.criticalthinking.expert/blog/kritichne-mislennya-na-drugomu-misti-najzatrebuvanishih-kompetentsij-u-2020/?_utl_t=fb.

7. Державний стандарт повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0>

[%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stand\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stand(1).pdf).

8. Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти / Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011р. N 329 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11.05.2011 р. за N 566/19304 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-kriteriyiv-ocinyuvannja-navchalnih-dosjag-doc55850.html>.

УДК 378.011.3-051:004

ОРГАНІЗАЦІЯ РЕФЛЕКСИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Хміль Н.А., к. пед. н.,
доцент, завідувач кафедри інформатики
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

У статті порушено проблему необхідності організації рефлексивної діяльності студентів у навчальному процесі як важливої умови розвитку їхньої особистості. Розкриваються шляхи та принципи організації рефлексивної діяльності майбутніх учителів у процесі формування їхньої професійної готовності до використання хмарних технологій у навчально-виховному процесі. Нами запропоновані приклади вправ, що спрямовані на розвиток рефлексивних умінь майбутніх учителів у процесі навчання використання ними хмарних технологій у подальшій професійній діяльності. Для візуалізації алгоритмів виконання рефлексивних завдань пропонується застосовувати сервіси віртуальних інтерактивних дощок (Padlet, Lino It), хмарні сервіси Google (Документи, Таблиці, Презентації) і сервіси карт знань (Bubbl.us). Наведено методичні рекомендації щодо організації рефлексивної діяльності студентів із застосуванням запропонованих хмарних сервісів.

Ключові слова: рефлексивна діяльність, принципи організації рефлексивної діяльності, професійна підготовка майбутніх учителів, хмарні сервіси, рефлексивні вправи.

В статье затронута проблема необходимости организации рефлексивной деятельности студентов в учебном процессе как важного условия развития их личности. Раскрываются пути и принципы организации рефлексивной деятельности будущих учителей в процессе формирования их профессиональной готовности к использованию облачных технологий в учебно-воспитательном процессе. Нами предложены примеры упражнений, направленные на развитие рефлексивных умений будущих учителей в процессе обучения использованию ими облачных технологий в дальнейшей профессиональной деятельности. Для визуализации алгоритмов выполнения рефлексивных заданий предлагается применять сервисы виртуальных интерактивных досок (Padlet, Lino It), облачные сервисы Google (Документы, Таблицы, Презентации) и сервисы карт знаний (Bubbl.us). Приведены методические рекомендации по организации рефлексивной деятельности студентов с применением предложенных облачных сервисов.

Ключевые слова: рефлексивная деятельность, принципы организации рефлексивной деятельности, профессиональная подготовка будущих учителей, облачные сервисы, рефлексивные упражнения.

Khmil N.A. ORGANIZING REFLEXIVE ACTIVITIES OF FUTURE TEACHERS WHILE FORMING VOCATIONAL READINESS TO USING CLOUD TECHNOLOGIES IN EDUCATIONAL PROCESS

This article deals with the problem of students' reflection in educational process as an important condition of developing their personalities. It reveals the ways and principles of organizing reflexive activities of future teachers while forming their vocational readiness to using Cloud technologies in educational process. The author offers exercise examples aimed at developing reflexive skills of future teachers in further professional activities. In order to visualize algorithms of doing reflexive tasks, the use of virtual interactive boards (Padlet, Lino It), Cloud services of Google (Documents, Spreadsheets, Presentations) and map knowledge services (Bubbl.us) was offered. Methodological recommendations on organizing students' reflective activity with using cloud services are listed.

Key words: reflexive activities, principles of organizing reflexive activities, vocational training of future teachers, Cloud services, reflexive exercises.

Постановка проблеми. Сучасні умови до освітнього процесу висувують вимоги розвитку критично мислячої особистості, яка готова до продуктивної взаємодії з оточуючим світом, уміє об'єктивно оцінювати власні досягнення в процесі навчання, осмислювати успіхи та труднощі, аналізувати в собі нові якості, здатна до самовдосконалення та саморозвитку. Це обумовлює необхідність організації рефлексивної діяльності студентів як важливого компонента освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми організації рефлексивної діяльності майбутніх учителів у процесі формування їхньої професійної готовності до використання хмарних технологій у навчально-виховному процесі пов'язане насамперед із загальним розумінням і визначенням понять «рефлексія» та «рефлексивна діяльність». Ці питання розглядалися багатьма вченими (І. Беженар, М. Белобородова, О. Бережнова, І. Бессонова, М. Боцманова, Л. Гапоненко, О. Герасимова, Г. Дегтяр, А. Зак, А. Захарова, І. Істоміна, Ю. Кулюткін, В. Метаєва, О. Новіков, О. Пометун, Є. Сєдих, В. Слободчиков, Г. Тонкіх, Р. Тур, О. Тюков, Т. Ушева, А. Хуторський, О. Шавріна, А. Шаров та ін.).

Успіх професійного навчання визначається готовністю студента до професійно спрямованої діяльності. Так, у наукових працях висвітлено теоретичні засади формування професійної готовності (М. Дьяченко, І. Зимня, Л. Кандибович, О. Леонтьєв, В. Моляко, К. Платонов, А. Прангішвілі, Р. Сімко, В. Чичикін, Д. Узнадзе та ін.), формування готовності вчителя до професійної діяльності (М. Болтенков, Л. Гончаренко, К. Дурай-Новакова, М. Кобзєв, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, А. Ліненко, В. Масленнікова, О. Мороз, Ю. Пелєх, В. Сластьонін та ін.), формування готовності до інноваційної професійної діяльності (О. Бартків, І. Богданова, Ю. Будас, Ю. Власенко, І. Гавриш, О. Ібатулліна та ін.), формування готовності до професійного саморозвитку (Є. Пехота).

Методичні аспекти застосування хмарних технологій у навчальному процесі учнів та студентів як окрему педагогічну проблему розглядали Т. Вакалюк, А. Газейкіна, І. Голіцина, О. Заславський, І. Іванов, М. Кадемія, В. Кобиця, Н. Коломійчук, Г. Корицька, А. Кувіна, М. Попель, Л. Рощенська, О. Свириденко, Г. Скрипка, А. Супрун, Л. Телішевська, Б. Ярмахов та ін. У їхніх наукових публікаціях представлено методичні підходи до застосування можливостей хмарних технологій у різних навчальних предметах.

Водночас зауважимо, що, незважаючи на значну кількість досліджень, питання організації рефлексивної діяльності майбутніх учителів у процесі їхньої професійної підготовки до використання хмарних технологій у навчально-виховному процесі залишається відкритим.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні принципів організації рефлексивної діяльності майбутніх учителів у процесі формування їхньої професійної готовності до використання хмарних технологій у навчально-виховному процесі та висвітленні методичних рекомендацій застосування хмарних сервісів для проведення рефлексивних вправ.

Виклад основного матеріалу дослідження. В енциклопедичному словнику рефлексія, з одного боку, визначається як «роздум, самоспостереження, самопізнання», а іншого боку, як «форма теоретичної діяльності людини, спрямована на власні дії» [11, с. 1014].

Як слушно зауважує Г. Дегтяр, для успішного навчання у вищій школі необхідно вміти самостійно організовувати свою навчальну діяльність і, отже, не тільки практично володіти навчальними діями, а й рефлексивно, усвідомлюючи сутність і підґрунтя виконуваних дій, оцінювати їх відповідність цілям та умовам діяльності, визначати на цій основі найбільш ефективні способи засвоєння знань [4, с. 1]. На думку вченої, рефлексію можна розглядати як форму активного особистісного переосмислення людиною того чи іншого змісту своєї індивідуальної свідомості, необхідних для успішного здійснення діяльності. Дослідниця виокремлює такі механізми професійної рефлексії, як фіксація, проблематизація, самовизначення, самооцінка, мотивація. Такий підхід визначає цілісне уявлення про рефлексію як єдність її особистісних та інтелектуальних критеріїв [1, с. 15].

Як слушно зауважує Г. Казаручик, рефлексія передбачає моделювання, проєктування діяльності; сприяє організації найбільш продуктивної взаємодії викладача та студента; є важливою умовою діалогічності спілкування учасників педагогічного процесу; спонукає викладачів і студентів до коригування своєї діяльності [5]. О. Новіков підкреслює, що рефлексія відіграє важливу роль в організації продуктивної діяльності – постійний аналіз цілей, завдань процесу, результатів [7, с. 37.]. Н. Щуркова у своєму дослідженні зазначає, що рефлексія – це «аналіз вихованцем власного стану, переживання думок після завершення діяльності. Рефлексія – це спроба відобразити те, що сталося зі своїм «Я»: що я думав? Що

відчував? Чого навчився? Що мене здивувало? Що я зрозумів?» [10, с. 27].

У процесі професійної підготовки студентів варто включати їх у рефлексивну та оцінювальну діяльність (Г. Архіпова, І. Ісаєва, М. Белобородова, І. Беженар та ін.)

У науково-педагогічній літературі рефлексивна діяльність визначається як особливий вид внутрішньо вмотивованої аналітичної діяльності, спрямованої на усвідомлення її ціннісно-сислової, процесуальної та результативної складових з метою їх уточнення, коригування або вдосконалення [3]. На думку Г. Архіпової, «організація рефлексивної діяльності на занятті допомагає розвитку важливих якостей сучасного спеціаліста як особистості, а саме: саморозвитку, самостійності, конкурентоздатності та відповідальності» [1, с. 19].

І. Беженар у своєму дослідженні зазначає, що основу рефлексивної діяльності становлять рефлексивні механізми та способи діяльності, які ґрунтуються на здатності студента до самоаналізу, самооцінки, самоконтролю [2, с. 487]. На необхідності створення рефлексивного середовища для ефективної організації рефлексивної діяльності студентів на навчальному занятті наголошують В. Корнелюк, Н. Шатова та ін. [6; 9, с. 104]. Як зазначає В. Корнелюк, таке середовище дає можливість моделювати особливі, унікальні стосовно вчителя умови, в яких його особистісний і інтелектуальний досвід не тільки виявляється недостатнім, а й служить своєрідною перешкодою для досягнення мети [6, с. 64–68].

Процес формування професійної готовності майбутніх учителів до використання хмарних технологій у навчально-виховному процесі ми організували таким чином, щоб рефлексивна діяльність студентів під час навчання спонукала їх до самооцінки щодо визначення рівня оволодіння цими технологіями, самоаналізу педагогічної діяльності

щодо планування та використання хмарних сервісів у навчально-виховному процесі, самоконтролю та саморегуляції у визначенні шляхів удосконалення педагогічної діяльності із застосуванням хмарних сервісів.

Організація рефлексивної діяльності студентів у процесі навчання ґрунтувалась на таких принципах: принцип чіткого цілепокладання, адекватності та наступності навчального матеріалу, позитивного стимулювання, повноти, усвідомлення, індивідуалізації, навчальної комунікації, творчого підходу до навчання, позитивного стимулювання [1, с. 19–20; 3, с. 60].

Включення студентів у рефлексивну діяльність здійснювалось нами із застосуванням саме хмарних сервісів, що уможливило унаочнити алгоритми виконання запропонованих завдань, сприяло забезпеченню інтерактивності навчального процесу, організації спільної оцінювальної діяльності майбутніх учителів, зокрема це:

- сервіси віртуальних інтерактивних дощок (Padlet, LinoIt, Poplet та ін.);
- хмарні сервіси Google (Документи, Таблиці, Презентації, Форми та ін.) та сервіси Office 365;
- сервіси карт знань (Bubbl.us та ін.).

Наведемо приклади організації рефлексивної діяльності студентів із застосуванням вищезазваних сервісів.

Розглянемо реалізацію методів «Незакінчене речення», «Плюс-Мінус-Цікаво», «Три обличчя» та «Робота із сигнальними картками» для організації рефлексивної діяльності студентів із застосуванням інструментів сервісів віртуальних інтерактивних дощок, зокрема Padlet та Lino It.

Приклад 1. Організація рефлексії методом «Незакінченого речення».

Оцініть свою роботу на практичному занятті та закінчіть запропоновані речення:

1. На занятті я:
 - дізнався ...

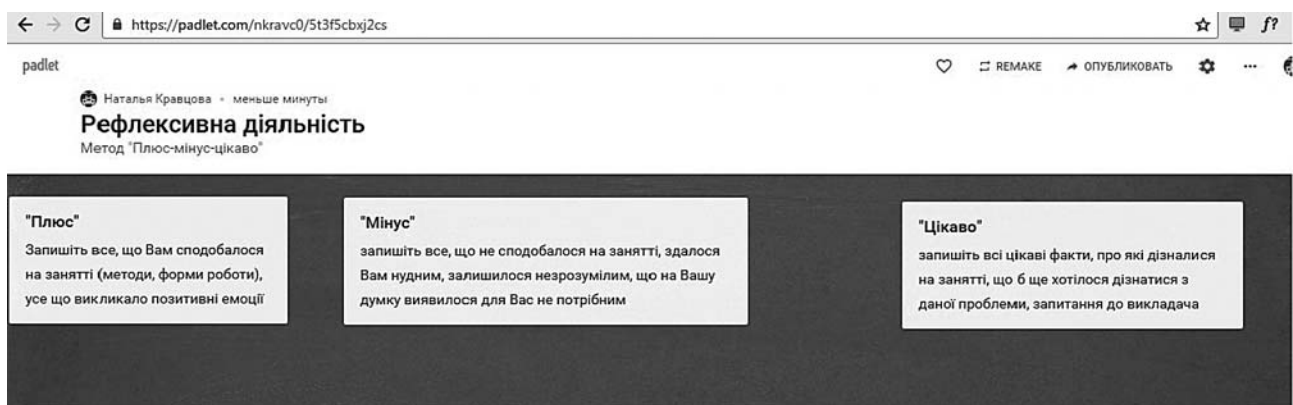

Рис. 1. Екранна копія віртуальної дошки для проведення рефлексії методом «Плюс-Мінус-Цікаво» (<https://padlet.com/nkravc0/5t3f5cbxj2cs>)

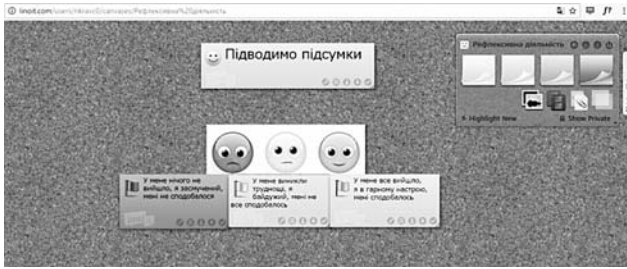

Рис. 2. Екранна копія віртуальної інтерактивної дошки для проведення рефлексії за методом «Три обличчя» (<http://linoit.com/users/nkravc0/canvases/>)

- зрозумів ...
- навчився ...
- 2. Мені сподобалось ...
- 3. Краще за все на занятті мені вдалось ...
- 4. Я не зрозумів ..., у мене виникли труднощі з ...

Для проведення рефлексії ми завчасно створили віртуальну інтерактивну дошку (сервіс Padlet), на якій розташували назву методу та завдання для виконання. Під час проведення рефлексивної діяльності звертали увагу студентів, що відповіді необхідно починати саме з поданих слів, що наведені в завданні.

Цей метод нами було застосовано для проведення рефлексії на практичному занятті «Хмарний сервіс Google Форми у навчально-виховному процесі: створення анкет, опитувальників, вікторин із мультимедійним вмістом, тестів». Результат діяльності студентів можна переглянути за веб-адресою: <http://padlet.com/nkravc0/39o46xsc3ymm>.

Приклад 2. Організація рефлексії за методом «Плюс-Мінус-Цікаво».

Для проведення рефлексії ми заздалегідь створили дошку (сервіс Padlet), на якій розташували завдання для виконання (рис. 1). Наприкінці заняття ми запропонували студентам відкрити розроблену віртуальну інтерактивну дошку за вказаною веб-адресою й надати відповіді на запропоновані запитання.

Для усвідомлення студентами представленого на дошці алгоритму побудови висловлення власної думки важливо звернути увагу на ключові моменти, а саме: 1) у стовпчик «Плюс» необхідно записати все, що сподобалось на занятті (методи, форми роботи) і викликало позитивні емоції; 2) у стовпчик «Мінус» – усе, що не сподобалось на занятті, здалось нудним, залишилось незрозумілим, що виявилось, на їхню думку, не потрібним; 3) у стовпчик «Цікаво» необхідно записати всі цікаві факти, про які дізнались на занятті, що б ще хотілося дізнатись із цієї проблеми, запитання до викладача.

Цей метод нами було застосовано під час підбиття підсумків на лекційному занятті «Освітні блоги в педагогічній практиці вчителя».

Приклад 3. Організація проведення рефлексії за методами «Три обличчя» та «Робота із сигнальними картками».

Наприкінці заняття пропонуємо студентам за вказаною веб-адресою відкрити заздалегідь створену віртуальну інтерактивну дошку (сервіс Lino It) із зображенням трьох облич: веселого, нейтрального та сумного, вибрати і розмістити на дошці стікер (сигнальну картку), колір якого відповідає їхньому настрою, та залишити в ньому свої коментарі (рис. 2).

Розглянемо приклади та методичні прийоми організації рефлексивної діяльності студентів із використанням хмарних сервісів Google (Документи, Таблиці, Презентації).

Приклад 1. Оцініть свою роботу на практичному занятті, надавши відповіді на такі запитання:

1. Які труднощі виникли під час виконання запропонованих завдань?
2. Як Ви з ними впорались?
3. Чи все задумане вдалось?
4. Чи сподобалося брати участь у вікторині?

Для проведення рефлексії пропонуємо студентам створити Google Документ і назвати його «Рефлексія», запросити своїх

Таблиця 1

Оцінювання власних результатів роботи в малій групі [7, с. 11]

Як добре я працював зі своїми одногрупниками?	Завжди	Звичайно	Іноді	Ніколи
Я співпрацював з іншими, коли ми працювали над досягненням загальних цілей				
Я ретельно працював над завданням				
Я вносив конструктивні пропозиції, коли мене просили про допомогу				
Я пропонував нові ідеї				
Я підбадьорював інших				
Я підбадьорював інших				

однорупників до коментування створеного документа за допомогою інструментів Рецензування. Для формування навичок спільної діяльності із документом також пропонуємо студентам узяти участь у редагуванні створених ними рефлексивних документів.

Приклад 2. Організація проведення рефлексії з використанням аркушів самооцінювання.

Для проведення рефлексії пропонуємо студентам засобами хмарного сервісу Google Таблиці створити таблицю «Оцінювання власних результатів роботи в групі» (табл. 1) та заповнити її, а також запросити однорупників до коментування створеного документа.

Приклад 3. Організація проведення рефлексії, застосовуючи методичний прийом «Потяг».

Для проведення рефлексії на підсумковому занятті за допомогою хмарного сервісу Google Презентації ми запропонували студентам створити спільну презентацію-потяг, де кожен вагон-слайд – це одна тема. Рефлексивне завдання полягало в тому, що кожному студенту потрібно було зафіксувати на слайді найважливіші думки, ідеї, стисло сформулювати те, що сподобалось, здалось цікавим, важливим у кожній темі, яка вивчалася. Також під час проведення рефлексії ми пропонуємо студентам прокоментувати слайди, створені їхніми

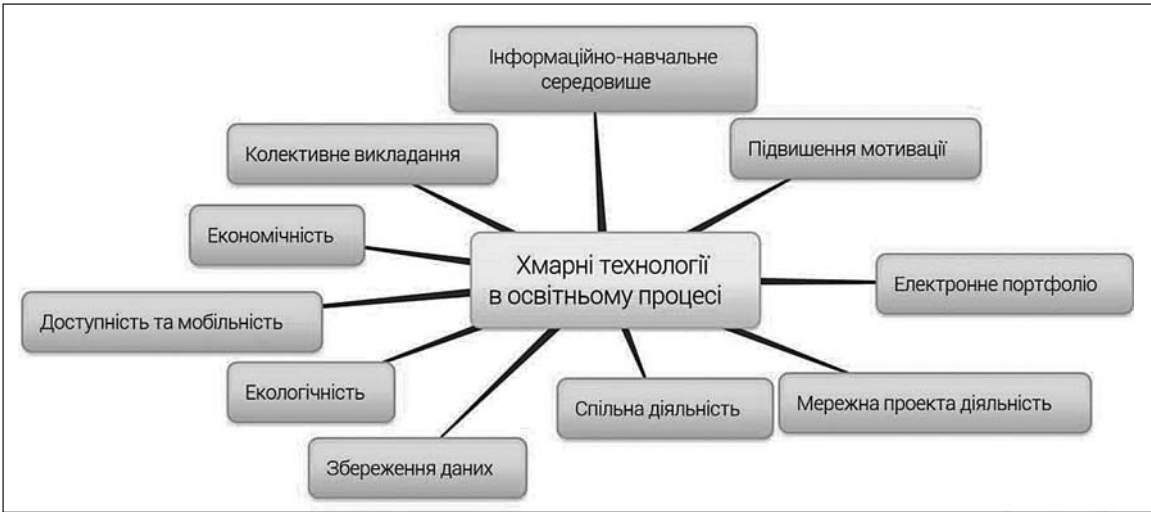

Рис. 3. Екранна копія карти знань (результат рефлексії) з теми «Хмарні технології в освітньому процесі»

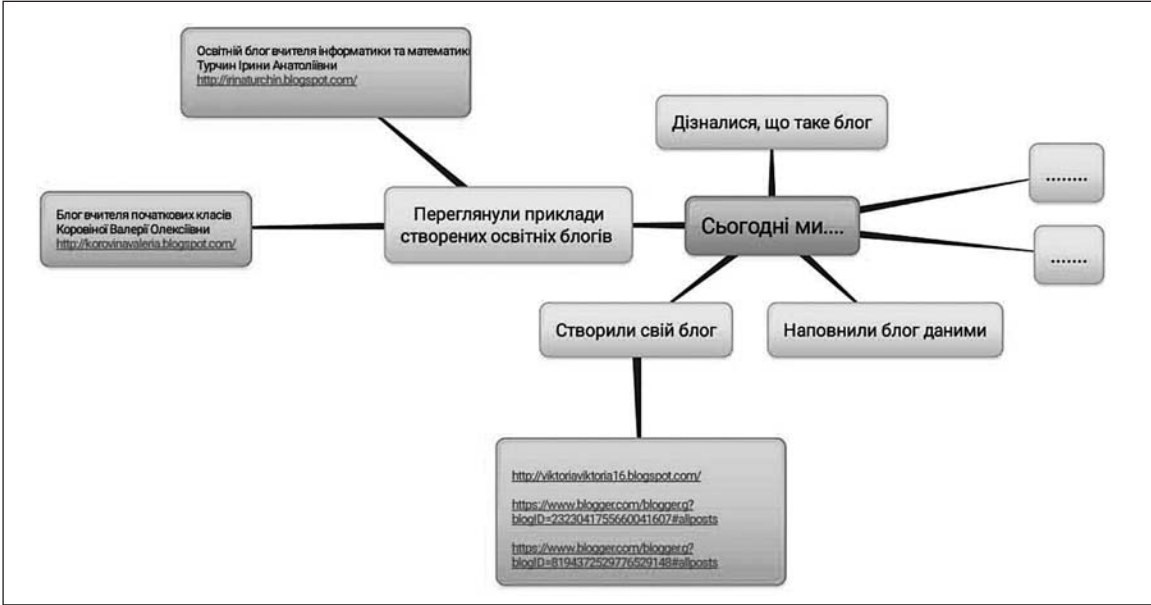

Рис. 4. Фрагмент екранної копії карти знань (результат рефлексії) з теми «Освітні блоги в педагогічній практиці вчителя. Створення персонального блогу»

однорупниками. Цей метод нами був застосований для проведення рефлексії на підсумковому занятті з навчальної дисципліни «Сучасні інформаційні технології в освіті». Результат діяльності студентів можна переглянути за веб-адресою: <https://docs.google.com/presentation/d/1tgfXAjkjMA5Nn9HpcRz5LXjWg5xXDPm5Mm7KOWIBeGY/edit?ts=5846ab95#slide=id.p>.

Розглянемо приклади реалізації методів «Кластер» та «Схема-павутиння» для організації рефлексивної діяльності студентів із застосуванням сервісів для створення карт знань, зокрема Bubbl.us.

Приклад 1. Організація проведення інтелектуальної рефлексії за методом «Кластер». Як відомо, цей метод зручно використовувати на етапах актуалізації, закріплення та узагальнення знань.

Пропонуємо студентам за зазначеною веб-адресою відкрити сервіс створення карт знань, наприклад, Bubbl.us (<https://bubbl.us/>). Звертаємо увагу студентів на технологію їх створення. Спочатку в центрі розміщується ключове слово, навколо якого записуються інші слова. Кожне нове слово утворює собою нове ядро, яке викликає подальші асоціації. Таким чином складаються асоціативні кущі, один з яких наведено на рисунку 3.

Цей метод нами було застосовано для проведення рефлексії під час підбиття підсумків вивчення модуля «Хмарні технології в освітньому процесі».

Приклад 2. Організація проведення інтелектуальної рефлексії за методом «Схема-павутиння».

Реалізація цього методу із застосуванням сервісу Bubbl.us здійснювалась нами під час рефлексивної діяльності студентів у процесі вивчення теми «Освітні блоги в педагогічній практиці вчителя. Створення персонального блогу».

Аналіз результатів роботи студентів дозволив зробити висновок, що, виконуючи запропоновані нами завдання, студенти мали можливість набути як інструментально-технологічні вміння роботи з тим чи іншим хмарним сервісом, так і засвоїти методичні прийоми та побачити ідеї щодо їх застосування у майбутній професійній діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, зауважимо, що у процесі навчання студентів важливо спрямовувати їхню діяльність на рефлексивну, що, у свою чергу, сприятиме розвитку у них здатності і вміння оцінювати виконані дії, аналізувати зміст і процес розумової діяльності. Під час організації рефлексивної діяльності важливо дотримуватись основних принци-

пів, як-от: принцип чіткого цілепокладання, адекватності та наступності навчального матеріалу, позитивного стимулювання, повноти, усвідомлення, індивідуалізації, навчальної комунікації, творчого підходу до навчання, позитивного стимулювання.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми, зокрема перспективний напрямок подальших досліджень вбачаємо в розробці сучасних та вдосконаленні існуючих методик навчання майбутніх учителів використанню хмарних технологій у навчально-виховному процесі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипова Г.С. Принципы рефлексивной технологии в образовательном процессе вуза / Г.С. Архипова // Альманах современной науки и образования. – 2013. – № 10 (77). – С. 19–20. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://scjournal.ru/articles/issn_1993-5552_2013_10_03.pdf.
2. Беженар І.В. Рефлексія як основна психологічна передумова навчання студентів іншомовного писемного мовлення / І.В. Беженар // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 32 (85). – С. 481–489.
3. Белобородова М.Е. Рефлексивная деятельность студентов в учебном процессе и особенности ее организации в виртуальной информационной среде / М.Е. Белобородова // Вестник Пермского государственного гуманитарно-педагогического университета. Серия: Информационные компьютерные технологии в образовании. – 2013. – № 9. – С. 59–63.
4. Дегтяр Г.О. Формування рефлексивної культури студентів педагогічних університетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Г.О. Дегтяр ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2006. – 19 с.
5. Казарчук Г.Н. Рефлексия в педагогическом процессе учреждения высшего образования / Г.Н. Казарчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://media.miu.by/files/store/items/uses/xxii/mim_uses_xxii_08006.pdf.
6. Корнелюк В.О. Професійна підготовка особистості вчителя : [монографія] / В.О. Корнелюк ; Ін-т пед. технологій. – Луцьк : Твердиня, 2013. – 226 с.
7. Новиков А.М. Методология образования / А.М. Новиков. – 2-е изд. – М. : Эгвес, 2006. – 488 с.
8. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії / О. Пометун // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2012. – № 4. – С. 9–13. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/3727/1/%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%BD3.PDF>.
9. Шатова Н.Д. Организация рефлексивной деятельности обучающихся на учебных занятиях / Н.Д. Шатова // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2011. – № 4. – Т. 58. – С. 103–109.
10. Щуркова Н.Е. Воспитание: новый взгляд с позиции культуры / Н.Е. Щуркова. – М. : Просвещение, 1997. – 77 с.
11. Энциклопедический словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – 1456 с.